

МОВОЗНАВСТВО ТА ЛІТЕРАТУРА

УДК [37.011.3 – 051:8] : 005.336.2

Олександр АНТОНЧУК,
кандидат педагогічних наук,
доцент кафедри стилістики
та культури української мови
Рівненського державного гуманітарного університету

КОМУНІКАТИВНА КОМПЕТЕНТНІСТЬ У СТРУКТУРІ СОЦІАЛЬНОГО ІНТЕЛЕКТУ ВЧИТЕЛЯ-СЛОВЕСНИКА

Стаття присвячена визначенню ролі комунікативної компетентності у професійній підготовці сучасного фахівця, а також характеристиці її основних компонентів у структурі соціального інтелекту.

Ключові слова: соціальний інтелект, комунікативна компетентність, компетенції.

Статья посвящена определению роли коммуникативной компетентности в профессиональной подготовке современного специалиста, а также характеристике ее основных компонентов в структуре социального интеллекта.

Ключевые слова: социальный интеллект, коммуникативная компетентность, компетенции.

The article is devoted to the definition of the role of communicative competence in the training of a modern specialist, characterization of its main components in the structure of social intelligence.

Key words: social intelligence, communicative competence, competencies.

Вивищення позиції компетентнісного підходу в Концепції «Нова українська школа» стало поштовхом до пошуків наукового пошуку в означеній царині. Візьмо одне з найбільш оптимальних тлумачень, представлене в електронній енциклопедії Вікіпедії: «Компетентність також визначається як набута у процесі навчання інтегрована здатність особистості, яка складається зі знань, досвіду, цінностей і ставлення, що можуть цілісно реалізуватися на практиці» [1].

Соціальний інтелект – стійка специфічна здатність розуміти самого себе та інших людей, їх взаємини, прогнозувати міжособистісні події на основі індивідуальних розумових процесів, ефективного реагування та соціального досвіду. Соціальний інтелект є професійно важливою якістю для професій типу «людина – людина». Термін «соціальний інтелект» був уведений у психологію Е. Торндайком у 1920 р. для позначення «далекоглядності в міжособистісних відносинах». Його концептуалізація стала можливою на межі загальної, вікової, соціальної, когнітивної психології та персонології.

У структурі соціального інтелекту вченими виокремлюється комунікативна компетентність (М. Аміннов, М. Аргайл, М. Молоканов, Г. Оллпорт та ін.), проте структуру цієї компетентності автори розглядають по-різному, відносячи до її складу окремі властивості та характеристики.

Під соціальним інтелектом Е. З. Івашкевич розуміє складне особистісне новоутворення, що вміщує когнітивні, системні та інтегральні процеси. Системними процесами є комунікативна й прогностична компетентності, що вміщують інтегральні складові, зокрема механізми антиципації, децентрації, інтелектуальної ініціації, прийняття рішень, планування, контролю та самоконтролю, рефлексії тощо [2, с. 465].

Найбільш тісний зв'язок спостерігається між поняттям «соціальний інтелект» й такими соціально-психологічними категоріями, як «соціалізація», «комунікативна компетентність», «соціальна компетентність», «особистість», «соціальна обдарованість».

Мета статті – визначити роль комунікативної компетентності у професійній підготовці сучасного фахівця, охарактеризувати її основні компоненти у структурі соціального інтелекту.

Проблемами формування компетентностей у процесі навчання займаються не лише окремі вчені, а й міжнародні організації, серед яких ЮНЕСКО, ПРООН, ЮНІСЕФ, Рада Європи, Міжнародний департамент стандартів, Організація європейського співробітництва та розвитку та ін. Міжнародний департамент стандартів для навчання, досягнення та освіти (International Board of Standards for Training, Performance and Instruction (IBSTPI)) визначає поняття «компетентність» як здатність кваліфіковано здійснювати діяльність, виконувати завдання та роботу. Вказується, що компетентність складається з набору знань, навичок та відношень, які дозволяють особистості діяти та виконувати функції, спрямовані на досягнення визначених стандартів у професійній галузі або певній діяльності [4].

Поняття «комунікативна компетенція» увів у наукову термінологію Д. Хаймс, визначивши її як «придатність людині знання та вміння успішного й ефективного спілкування» [8].

Комунікативну компетентність О. Кідрон розглядає в трьох площинах: 1) в особистісній, коли імпліцитно наголошується на структурі комунікативних здатностей; 2) у конативній – розуміння закономірностей ситуативної готовності до спілкування і вміння організувати продуктивну комунікацію; 3) у площині взаємосприйняття та оцінки інших людей – відображення компетентності в спілкуванні завдяки набуттю комунікативних властивостей [3, с. 15].

Комунікативна компетентність педагога – це система внутрішніх засобів регуляції фахівцем власних комунікативних дій, у змісті яких виокремлено орієнтовну і виконавчу складові, що забезпечують ефективну комунікативну педагогічну взаємодію. Високий рівень сформованості комунікативної компетентності передбачає застосування інтелектуальних здібностей у ситуаціях міжособистісної взаємодії, тобто комунікативна компетентність безпосередньо пов'язана з результатом педагогічної діяльності [2, с. 207].

У психологічній парадигмі комунікативна компетентність часто розглядається як «сукупність комунікативних якостей», до структури яких входять комунікативні здібності та здатності людини.

Комунікативна діяльність учителя-словесника характеризується конкретною мотивацією (наприклад, опанування психології як основи володіння власною професійною діяльністю), цілеспрямованістю, евристичним характером (діалоговий спосіб опанування матеріалу).

До когнітивного компонента комунікативної компетентності належать комунікативні здібності, які стосуються пізнання людини людиною (передбачають загальну адекватну оцінку людини як особистості, оцінки її поведінки, вміння розуміти та «читати» жести, пози, міміку тощо); пізнання людиною самої себе (оцінка своїх знань, особистісних характеристик, можливостей, характеру, темпераменту, оцінювання того, як сприймається іншими).

Емотивний компонент комунікативної компетентності містить здатність до емотивно-оцінної передачі змісту висловлювань іншого, до глибокого аналізу вербальних та невербальних проявів мовлення співрозмовника.

До конативного компонента комунікативної компетентності відносять здатності до розгортання аргументації, імпровізації мовлення, врахування вікових особливостей співрозмовника, вміння ефективно управляти педагогічним спілкуванням, використовувати в мовленні елементи ораторського мистецтва.

Вивчення комунікативної компетентності педагога передбачає: характеристику семантико-синтаксичного рівня мовленнєвої поведінки; виявлення настановлень, мотивів виконаної діяльності, що знаходить своє відображення в процесі регулювання педагогічного спілкування, а також сприйняття мовлення партнера і текстового матеріалу.

На думку В. Нароліної, професійна комунікативна компетентність є засобом досягнення успіхів у професійно-діловому та особистісному спілкуванні, в основу якої покладено знання цінностей, норм, стандартів поведінки і спілкування [5, с. 24].

Нам близька позиція дослідниці Є. Тармаєвої, у роботі якої структура комунікативної компетентності вчителя представлена в єдності мотиваційного, аксіологічного, інформаційно-змістового та операційно-діяльнісного компонентів [7].

Мотиваційний компонент передбачає орієнтувальні характеристики комунікативної компетентності

та знаходить своє відображення в потребах та цілях комунікативної взаємодії з учнями.

До комунікативних потреб учителя відносять: потребу у встановленні взаємин із дітьми; у бажанні проявляти до них співпереживання й співчуття; у наданні учням допомоги й підтримки; у постійному обміні зі школярами досвідом і знаннями.

Аксіологічний компонент становить ціннісні орієнтації педагога, які виявляються в ставленні вчителя до педагогічної теорії, освітньої практики, особистості учня. Ціннісні орієнтири вчителя включають: безумовне прийняття особистості учня, фасилітацію, емпатію, розуміння, толерантність стосовно поведінки й учинків дітей, етичні норми й правила педагогічної взаємодії.

Сьогодні актуалізує використання релігійних цінностей у формуванні світогляду молодого покоління. Надзвичайне значення мови описано в Євангелії від апостола Івана Богослова: «На початку було Слово, і Слово було у Бога, і Слово було Бог» [6].

У збірниках релігійно-морального виховання Київської Русі практично всі думки ґрунтуються на притчах Соломона і Премудрості Ісуса сина Сирахова, а повчання Івана Златоуста беруться зі Старого Заповіту. Підтвердженням цього було і те, що улюбленою, розповсюдженою і найбільш читаною книгою був Псалтир.

Особистість у богословському значенні цього слова не обмежена своєю індивідуальною природою, це не лише частина цілого – кожна людина потенційно містить у собі ціле. Ми стверджуємо про потенційне буття, про досягнення справжньої єдності природи і розкриття особистості, про можливість і одночасно завдання, суть якого висловили у своїх творіннях священномученик Іриней Ліонський, святий Афанасій Александрійський, Григорій Богослов, Григорій Ниський: «Бог став людиною, щоб людина змогла стати Богом».

Аналіз значної кількості наукових джерел свідчить, що комунікативна компетентність – це узагальнена комунікативна властивість особистості, яка включає розвинуті комунікативні здібності, сформовані вміння і навички міжособистісного спілкування, знання про основні його закономірності та правила.

Серед інших компонентів комунікативної компетентності дослідники називають лінгвістичний, соціолінгвістичний та прагматичний. Лінгвістичні компетенції включають знання лексики, фонології, синтаксису, а також знання, пов'язані з іншими аспектами мови. Соціолінгвістичні компетенції пов'язані із соціокультурними умовами використання мови. Сюди відносять поняття, пов'язані з культурою носія мови та їх відображенням у використанні мови, як-от: норми ввічливості, сприйняття правил поведінки в суспільстві, зокрема й у професійному середовищі тощо. Соціолінгвістичний компонент суттєво впливає на спілкування представників різних культур, навіть якщо вони про це і не підозрюють. Прагматичні компетенції пов'язані із функціональним використанням засобів мови в мовленнєвій діяльності.

До педагогічних функцій соціального інтелекту належить комунікативно-ціннісна, пов'язана із потребою розуміти інших і бути зрозумілим для них. Пізнаючи себе в постійному спілкуванні з іншими, людина активно виокремлює та засвоює норми й еталони взаємин. Означена внутрішня діяльність полягає в тому, що суб'єкт спілкування сподівається на певне ставлення, думки, оцінки з боку

конкретних людей чи групи в цілому. Це призводить до формування іміджу людини, який залежить від реалістичності її розуму, здатності об'єктивно сприймати й узагальнювати різноманітні, а інколи й суперечливі оцінки її особи іншими людьми, що дозволяє формувати власний образ, орієнтуючись на існуючі цінності.

Отже, у результаті аналізу проблеми можна зробити висновок, що комунікативна компетентність учителя-словесника за своїм складом є багатокомпонентним утворенням. У структурі соціального інтелекту вченими виокремлюється комунікативна компетентність як характеристика соціально-культурного рівня особистості фахівця, її здатності до вирішення педагогічних завдань.

СПИСОК ВИКОРИСТАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ

1. Компетентність [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <https://uk.wikipedia.org/wiki/%D0%9A%D0%BE%D0%BC%D0%BF%D0%B5%D1%82%D0%B5%D0%BD%D1%82%D0%BD%D1%96%D1%81%D1%82%D1%8C>.

2. Івашкевич Е. З. Соціальний інтелект педагога : [монографія] / Е. З. Івашкевич. – К. : ТОВ «Принт-Харуз», 2017. – 536 с.

3. Кидрон А. А. Коммуникативные способности и их совершенствование [Текст] / А. А. Кидрон : дис. ... канд. психол. наук : 19.00.01. – М., 1981. – 274 с.

4. Компетентнісний підхід у сучасній освіті: світовий досвід та українські перспективи / за заг. ред. О. В. Овчарук. – К. : «К.Е.С.», 2004. – 112 с. – (Серія «Бібліотека з освітньої політики»).

5. Наролина В. Развивающий эффект процесса формирования межкультурной коммуникативной компетентности специалиста / В. Наролина // Высшее образование сегодня. – 2008. – №5. – С. 23–25.

6. Новий Заповіт. – К. : 1993. – 126 с.

7. Тармаева Е. В. Развитие коммуникативной компетентности у будущих учителей : автореф. дис. на соискание уч. степени канд. пед. наук : спец. 13.00.01 / Е. В. Тармаева. – Улан-Удэ, 2007. – 24 с.

8. Hymes D. On Communicative Competence / D. Hymes // C. J. Brumfit and K. Johnson (Eds.). The Communicative Approach to Language Teaching. – London, 1979. – P. 5–27.

Дата надходження до редакції: 27.02.2018 р.

УДК 378.016:37.019.212:811.111-051

Ірина ВЕТРОВА,

кандидат педагогічних наук,

доцент кафедри практики англійської мови

Рівненського державного гуманітарного університету

МЕТОДИЧНА ПІДГОТОВКА МАЙБУТНЬОГО ВЧИТЕЛЯ АНГЛІЙСЬКОЇ МОВИ

У статті окреслено нові підходи щодо формування практичних навичок та вмінь у контексті методичної підготовки майбутнього вчителя англійської мови, здійснені в межах пілотного проекту «Шкільний вчитель нового покоління». Особливу увагу звернено на практичні аспекти реалізації означеного проекту в педагогічних університетах. Проаналізовано особливості організації тематичного модуля «Classroom Management», розробленого з урахуванням зарубіжного досвіду. Презентовано зразки навчального матеріалу для проведення заняття «Managing Classroom Learning Environment».

Ключові слова: методична підготовка, майбутній учитель англійської мови, проект «Шкільний вчитель нового покоління».

В статье рассматриваются новые подходы к формированию практических навыков и умений в контексте методической подготовки будущих учителей английского языка, выполненные в рамках пилотного проекта «Школьный учитель нового поколения». Основное внимание уделено практическим аспектам реализации этого проекта в педагогических университетах.

Проанализированы особенности организации тематического модуля «Classroom Management», разработанного с учетом зарубежного опыта. Представлены образцы учебного материала для проведения занятия «Managing Classroom Learning Environment».

Ключевые слова: методическая подготовка, будущий учитель английского языка, проект «Школьный учитель нового поколения».

The article deals with the new approaches to the formation of professional skills as an essential component of methodological training of English language teachers within the project «New Generation School Teacher». This article focuses on practical aspect of a new Curriculum on English language Methodology at Ukrainian universities that train English language teachers. The approaches to teaching and learning with «Classroom Management» module are illustrated with sample materials for the session «Managing Classroom Learning Environment».

Key words: methodological training of prospective English language teachers, project «New Generation School Teacher», classroom management.